

VOORNE'S DUINGEBIED, EEN DORADO VOOR DE FLORIST

P. ZONDERWIJK.

In het laatst van Juli 1953 maakte ik, voor het eerst weer sinds 1940, een botanische excursie naar het nooit genoeg geprezen duingebied van Voorne.

De duinen zijn hier in het algemeen gesproken jong en kalkrijk. Slechts op enkele plaatsen, o.a. in de omgeving van Oostvoorne (Heveringen) wijst een kalkarme flora met soorten zoals Struikhei (*Calluna vulgaris* (L.) Hull) en Brem (*Sarothamnus scoparius* (L.) Wimm) op een hogere ouderdom van dit binnenduin. De kalkrijkdom en de vrij hoge grondwaterstand in vele terreinen garanderen een uitbundige soortenrijkdom. Volgens Hofker en Van Rijsinge (D.L.N. 1935) wordt ca 70 % van de totale duinflora hier gevormd door planten van een vochtig milieu. Verlaging van de grondwaterstand in sommige terreinen, bv. door prises d'eau, heeft dan ook tot gevolg, dat de flora van de vochtminnende soorten sterk achteruitgaat, al behoeft de vegetatie hierdoor nog niet altijd armer te worden.

Bij het driedaags bezoek moest ik mij beperken tot de terreinen van het voormalig vliegveld bij Oostvoorne, het Brede Water, het Groene Strand, thans „Nieuwe Water” geheten, en het Quackjeswater.

In het onderstaande vindt de lezer een opsomming van een aantal plantensoorten, die in bovengenoemde terreinen genoteerd werden. Naar een volledige inventarisatie is niet gestreefd. Daarvoor was de tijd veel te kort. Deze lijst moge als een stimulans dienen en de lezer opwekken om ook eens in de Voornse duinen te gaan botaniseren. Daar het doel van de excursie tevens was, een vergelijking te maken met de toestand

van de flora van omstreeks 1940, zijn opvallende wijzigingen vermeld.

Het vroegere vliegveld bij Oostvoorne is thans harschapen in een paardenwei. Het gebied is veel droger geworden dan vroeger, wat o.m. zijn oorzaak zal vinden in het feit, dat aan de zuidkant van het vliegveld een windmolen is opgesteld, die het terrein kan bemalen. Omstreeks 1940 was het hele gebied drassig en gekenmerkt door het veelvuldig optreden van Moeraswespenorchis (*Epipactis palustris* (Mill.) Crantz), Vleeskleurige orchis (*Orchis incarnata* L.), Sturmia (*Liparis loeselii* (L.) Rich.), Parnassia (*Parnassia palustris* L.), Watermunt (*Mentha aquatica* L.), Egelboterbloem (*Ranunculus flammula* L.), Moerasrolklaver (*Lotus uliginosus* Schkuhr), Waternavel (*Hydrocotyle vulgaris* L.) e.d. Deze soorten komen thans alleen langs de randen voor, waar het nog vrij vochtig is. Van Sturmia bv. is er een vrij grote plek aan de noordwestkant van het vliegveld te vinden.

Ten noorden van de Vliegveldweg tussen het vliegveld en de hogere duinenrij is een moerassige vlakte ontstaan, die waarschijnlijk 's winters geheel onder water staat. Hierop vindt men eilandjes met Duindoorn (*Hippophae rhamnoides* L.), omzoomd door Kruipwilg (*Salix repens* L.). Daartussen is in Juli een zeer rijke vegetatie ontwikkeld met witbloeiende Waterpunge (*Samolus valerandi* L.), een Primulacee, die men niet elke dag tegenkomt, bruinbloeiende Zeebies (*Scirpus maritimus* L.) en paarsbloeiende Watermunt (*Mentha aquatica* L.). Verder Wa-

terrus (*Juncus articulatus* L.), Egelboterbloem (*Ranunculus flammula* L.) en in kleine plasjes Waterbies (*Eleocharis spec.*) en hier en daar Kleine lisdodde (*Typha angustifolia* L.). Op kalere gedeelten zorgt Zilverschoon (*Potentilla anserina* L.) met zijn lange stengels voor de bedekking. Hoewel een algemene plant, boeit zij telkens weer door de prachtige kleurschakering van groen, geel en rood. Weer terugkerend naar de Vliegveldweg, vindt men ten zuiden hiervan een moerassig gedeelte, waar zeer veel soorten vertegenwoordigd zijn, zoals het zachtrose bloeiende Strandduizendguldenkruid (*Centaureum vulgare* Rafn.), de helder geelbloeiende Bitterling (*Blackstonia perfoliata* (L.) Huds. ssp. *serotina* Koch), die zijn bloemen alleen midden op de dag bij zonnig weer opent, en, wat dicht bij de grond, Knopige vetmuur (*Sagina nodosa* (L.) Fenzl.) en Geelhartje (*Linum catharticum* L.), beide met witte bloempjes; verder Driedistel (*Carlina vulgaris* L.), Parnassia (*Parnassia palustris* L.), Watermunt (*Mentha aquatica* L.), Waternavel (*Hydrocotyle vulgaris* L.), Brunel (*Prunella vulgaris* L.), Wolfspoot (*Lycopus europaeus* L.), Bosogentroost (*Euphrasia nemorosa* Pers.), Kleverig walstro (*Galium uliginosum* L.), Aardbeiklaver (*Trifolium fragiferum* L.), Late zegge (*Carex serotina* M  rat), Waterrus (*Juncus articulatus* L.), Duinriet (*Calamagrostis epigeios* (L.) Roth.) enz. Op de iets hoger gelegen gedeelten vindt men een dichte begroeiing van Duindoorn (*Hippophae rhamnoides* L.), Kruipwilg (*Salix repens* L.), Liguster (*Ligustrum vulgare* L.), Braamstruiken (*Rubus spec.*) en Vlier (*Sambucus nigra* L.). De ondergroei wordt hier gevormd door Rondbladig wintergroen (*Pirola rotundifolia* L.), dat hier werkelijk domineert, Donderkruid (*Inula*

conyza DC.), Echt walstro (*Galium verum* L.), Hondstong (*Cynoglossum officinale* L.), Janskruid (*Hypericum perforatum* L.), Kleverige reigersbek (*Erodium glutinosum* Dum.) en Zandzegge (*Carex arenaria* L.).

Hoewel het gezelschap van het Duindoorn-Ligusterbos, het zg. *Hippophaeto-Ligustretum*, zich in dit gebied prachtig ontwikkelt, kan men deze begroeiing in optima forma in de omgeving van het Brede Water vinden. Meidoorn (*Crataegus monogyna* Jacq.), Gelderse roos (*Viburnum opulus* L.), Hondstroos (*Rosa canina* L.) en Egelantier (*Rosa eglanteria* L.) verlevendigen hier het gezelschap. Naast de reeds genoemde soorten, zoals Donderkruid en Hondstong wordt de ondergroei verrijkt door Salomonszegel (*Polygonatum odoratum* (Mill.) Druce), Maarts- en Hondsviooltje (*Viola odorata* L. en *V. canina* L.), Keverorchis (*Listera ovata* (L.) R.Br.), Glad parelzaad (*Lithospermum officinale* L.), Asperge (*Asparagus officinalis* L.), Fijne kervel (*Anthriscus scandi-cina* (Web.) Mansf.) en de dwars door de struiken slingerende Heggerank (*Bryonia dioica* Jacq.). De drogere, open plekken worden kleurrijk door geel en paars, resp. van Muurpeper (*Sedum acre* L.) en Kleverige reigersbek (*Erodium glutinosum* Dum.).

In de omgeving van het Brede Water komt ook de zeldzame Tongvaren (*Phyllitis scolopendrium* (L.) Newm.) voor; hier en daar groeit in de pannen Knopbies (*Schoenus nigricans* L.), terwijl het water zelf o.m. bekend is als vindplaats van Oeverkruid (*Littorella uniflora* (L.) Aschers.). Ook landschappelijk is het Brede Water bijzonder mooi. Men kan in dit gebied, dat eigendom is van Natuurmonumenten en samen met het Quackjeswater 742 ha omvat, uren dwalen. Vooral vanaf de hogere

toppen, zoals bv. de Zwarte Hoogte, heeft men een prachtig panorama.

Ten zuidoosten van het Brede Water vindt men vochtige, zelfs drassige duinpannen, die nog niet met jong geboomte of forse struiken zijn volgegroeid. Het grenst aan het ongelooflijke, wat men hierin op ca 100 m² kan vinden! Moeraswespenorchis (*Epipactis palustris* (Mill.) Crantz) bij honderden, zoden met Teer guichelheil (*Anagallis tenella* (L.) Murray) met zijn draadfiyne stengels en kleine zachtrose bloemkelken, Geelhartje (*Linum catharticum* L.), de halfparasiet Moeraskartelblad (*Pedicularis palustris* L.) met grote, scheef staande, lichtpurperen bloemen, Glidkruid (*Scutellaria galericulata* L.), Wolfspoot (*Lycopus europaeus* L.), Parnassia (*P. palustris* L.), Egelboterbloem (*Ranunculus flammula* L.), Kleverig walstro (*Galium uliginosum* L.), Brunel (*Prunella vulgaris* L.) en wat al niet meer. Men kan door de kleurenpracht in Juli bijna niet van dergelijke plaatsen scheiden!

Wanneer men verder zuidwaarts trekt, komt men via romantische duinpaadjes op een vlakte: het Groene Strand, thans het Nieuwe Water geheten. Dit beroemde Groene Strand, dat zich ongeveer tien jaar geleden van de voet van de buitenste duingordel vele honderden meters zeewaarts uitstreckte, is sedert het einde van de oorlog door aanstuiving van een nieuwe duinenrij (met wat kunstmatige hulp) van de zee afgesloten. Er heeft zich op een gedeelte van het Groene Strand een duinmeer gevormd, dat hoe langer hoe meer verzoet. Bij stormen en hoge vloed breekt de nieuwe duingordel, die uiteraard nog niet al te goed met Helm en Biestarwegras is begroeid, nog wel eens door, o.a. op 1 Maart 1949 en in de rampnacht van 1 Februari 1953 was dit het geval. Men kan nu

allerlei overgangen waarnemen van zouttolerante naar zoutvliedende planten. Hieronder volgt de bonte verscheidenheid. Heemst (*Althaea officinalis* L.), Akker-melkdistel (*Sonchus arvensis* L. var. *littoralis*), Zeemelkkruid (*Glaux maritima* L.), Hertshoornweegbree (*Plantago coronopus* L.), Fiorin (*Agrostis stolonifera* L. var. *salina*), Zeebies (*Scirpus maritimus* L.), Aardbeiklaver (*Trifolium fragiferum* L.), grote plakaten van Bitterling (*Blackstonia perfoliata* (L.) Huds. ssp. *serotina* Koch), Rode ogentroost (*Euphrasia odontites* L.), Heelblaadjes (*Pulicaria dysenterica* (L.) Bernh.), Thrincia (*Leontodon nudicaulis* (L.) Banks ex Lowe), Strand- en Fraai duizendguldenkruid (*Centaureum vulgare* Rafn. en *C. pulchellum* Sw. Druce), Watermunt (*Mentha aquatica* L.), Moeraswalstro (*Galium palustre* L.), Ronde en Waterrus (*Juncus gerardi* Loisl. en *J. articulatus* L.) en Riet (*Phragmites communis* Trin.) De Vleeskleurige orchissen (*Orchis incarnata* L.) zijn eind Juli geheel uitgebloeid, maar er werden zeer veel vruchtaren van deze plant gevonden.

Aan de voet van de vroegere zeeduinen groeit nog tamelijk veel Zeewolfsmelk (*Euphorbia paralias* L.) met zijn metaalkleurige bladeren; Parnassia en Sturmia zijn hier ook vertegenwoordigd.

Dit gebied is het ten volle waard, er van jaar tot jaar heen te gaan.

In tegenstelling tot het Brede Water, dat slechts enkele tientallen jaren oud is, kan het Quackjeswater op een ouderdom van enige eeuwen bogen. Overeenkomstig dit verschil in leeftijd, is er ook sprake van verschil in flora tussen beide gebieden. In de omgeving van het Quackjeswater zien we planten optreden, die ons aan de veenplassen van het binnenland herinneren, zoals Waterdrieblad (*Menyanthes triflo-*

liata L.), Grote boterbloem (*Ranunculus lingua* L.). e.d. Wanneer men het Quackjeswater, te beginnen aan de zuidoostzijde in westelijke richting rondloopt, treft men daar o.a. de volgende soorten aan : stroken met manshoog Koninginnekruid (*Eupatorium cannabinum* L.), afgewisseld met Wederik (*Lysimachia vulgaris* L.), Grote brandnetel (*Urtica dioica* L.), Watermunt (*Mentha aquatica* L.), Brunel (*Prunella vulgaris* L.), Glad parelzaad (*Lithospermum officinale* L.) en forse braamstruiken (*Rubus spec.*). Iets verder, ongeveer zuidelijk van het meer komt men door een dichte begroeiing van Wegedoorn (*Rhamnus catharticus* L.), ware bomen!, Ruwe berk (*Betula pendula* Roth), Eik (*Quercus robur* L.), wilgsoorten (*Salix spec.*), Gelderse roos (*Viburnum opulus* L.), geweldige struiken van Liguster (*Ligustrum vulgare* L.), hoogklimmende en heerlijk geurende Kamperfoelie (*Lonicera periclymenum* L.) en de fijnbladige Asperge (*Asparagus officinalis* L.) met lichtgroene, bolronde, sterk glanzende bessen. Weer even verder is een paadje overgroeid door Vlier (*Sambucus nigra* L.), Ruwe berk (*Betula pendula* Roth), Zwarte els (*Alnus glutinosa* L.), Gaertn.) en Meidoorn (*Crataegus monogyna* Jacq.), terwijl Hondсроos (*Rosa canina* L.) en Egelantier (*Rosa eglanteria* L.) hier een grote hoogte bereiken. Op de beschaduwde grond vindt men Drienerfmuur (*Moehringia trinervia* (L.) Clairv.), Robertskruid (*Geranium robertianum* L.) en Glidkruid (*Scutellaria gale-riculata* L.). Hoewel de Heggerank (*Bryonia dioica* Jacq.) nog volop bloeit, zijn toch reeds een groot aantal rode bessen aanwezig.

De vlakte ten westen van het Quackjeswater is thans zeer vochtig geworden, zo zelfs, dat men er het beste met laarzen gewapend doorheen kan trekken. In de

afgelopen tien jaar moet het hier eerst veel droger zijn geweest, gezien het feit, dat de Duindoorns een heel eind deze vlakte zijn ingedrongen. Thans staan de voorposten van de Duindoorns in het moeras! Verder is de vlakte voor een groot gedeelte bedekt met Kruipwilg, waartussen hele velden met Wederik (*Lysimachia vulgaris* L.) en Kattestaart (*Lythrum salicaria* L.), een schitterende kleurenpracht in Juli. Er groeien enkele exemplaren van Knobbies (*Schoenus nigricans* L.). In een klein poeltje groeit nog steeds de Kleine waterweegbree (*Echinodorus ranunculoides* (L.) Engelm.). De Orchideeën zijn in deze vallei sterk in aantal achteruitgegaan. Moeraswespenorchis (*Epipactis palustris* (Mill.) Crantz) is hier geen „gewone” soort meer, evenmin als de Grote boterbloem (*Ranunculus lingua* L.), terwijl het plekje met Herminium (*Herminium monorchis* (L.) R.Br.) geheel is verdwenen. Het Teer guichelheil (*Anagallis tenella* (L.) Murray) werd hier ook niet meer teruggevonden, doch dit fraaie plantje heeft zich gelukkig aan de noordzijde van het Quackjeswater wat uitgebreid, waar het op vochtige plaatsen samen groeit met Penningkruid (*Lysimachia nummularia* L.) en Gevleugeld hertshooi (*Hypericum tetrapetrum* Fr.).

Het Quackjeswater zelf is sterk met Riet verland. Volgens de heer C. Sipkes te Rockanje was het in het najaar van 1947 zó droog, „dat er wel op pantoffels door het laagste gedeelte van het meer gewandeld kon worden. De konijnen groeven erin!” Deze verdroging heeft tot gevolg gehad, dat een aantal soorten, die omstreeks 1940 veelvuldig voorkwamen, thans zo niet geheel verdwenen, dan toch zeer sterk in aantal zijn teruggelopen. Behalve enkele soorten, die hierboven reeds zijn genoemd, is het aantal exemplaren van Ge-

vlechte orchis (*Orchis maculata* L.), Rietorchis (*Orchis praetermissa* Druce), Parnassia (*P. palustris* L.) en Moeraskartelblad (*Pedicularis palustris* L.) nu wel te

tellen. Het zou de moeite en kosten zeker lonen om het Quackjeswater uit te diepen en weer tot een duinmeer te hervormen.

VOGELRUSHES IN HET VOORJAAR

D. M. DE VRIES.

Reeds vanaf midwinter zien we met het langer worden van de dagen sommige soorten vogels vanuit zuidelijke tot westelijke richtingen naar hun broedgebieden opdringen, ten minste voor zover het weer zulks toelaat. Wordt dit minder zacht, dan houden zij halt en pleisteren kleinere tot grotere troepen soms geruime tijd in terreinen, waar voedsel te vinden is. In het gebied vóór de vorstgrens kunnen daarbij soms zelfs ware stuwingen optreden, vooral wanneer het seizoen reeds ver gevorderd is. Onverhoopte koudegolven drijven deze „weervogels” weer terug naar milder oorden, hoewel er toch heel wat voor nodig is om hen de wijk te doen nemen, indien eenmaal hun broedterrein bereikt is. Een dik pak sneeuw, dat de trekdrift sterk opwekt, kan de vaak zeer tijdelijke terugtocht in het voorjaar de vorm doen aannemen van massale verplaatsingen, zogenaamde rushes. Van twee hiervan wil ik iets vertellen. De wel zeer late vorstperiode van eind Maart 1952, welke op zacht weer volgde, had haar hoogtepunt op de 29ste met een sneeuwstorm uit het oosten, terwijl het zelfs de gehele dag bleef vriezen. Op de Zondagmorgen daarna lag alles dik onder de sneeuw. Om 9 uur was het juist droog geworden, de lucht echter nog loodgrijs, terwijl de temperatuur tot om het vriespunt gestegen en de O.N.O. wind tot krachtig afgenomen was. Toen begon te Wageningen van over de bossen van de

Veluwe een geweldige trek van Koperwieken en Kramsvogels naar het zuidwesten. Vele vogels, die in de luwte van de Bergrand tot achter de huizen een toevlucht hadden gezocht, verhieven zich weer uit de struiken en bomen, en sloten zich bij de trekkers aan. Van 8.55—9.40 zagen we o.a. 146 Koperwieken, 32 Kramsvogels en 15 Kieviten pal over ons heen vliegen, het vlakke land van de Betuwe in, terwijl er 68 Koperwieken, komend uit het O.N.O. in de bomen neervielen. Omstreeks de middag waren er nog slechts enkele van deze lijsterachtigen in de lucht, maar wel telden we 101 Koperwieken en 74 Kramsvogels op plekken met weinig sneeuw in een bepaald gedeelte van het vlakke Wageningse Binnenveld (Gelderse Vallei). Deze vogels profiteerden hier dus kennelijk van het stuiven van de sneeuw, die elders de sloten geheel had opgevuld en als duintjes over de weg lag. Wel trokken toen nog steeds troepjes Kieviten over dit graslandgebied naar het zuidwesten. Tijdens onze rondwandeling van 11.30—13.45 telden we er 189 in hun vlucht, terwijl we 10 broedvogels opmerkten, die gebleven waren (op 27 Maart namen we er 15 waar). Veldleeuweriken zagen we niet trekken, hoewel er wel trek moet hebben plaats gehad, te oordelen naar het grote aantal van 80 vogels, waarvan er slechts 11 afzonderlijk werden gezien. Hiervan zongen er 10 boven de sneeuw! De rest